

Volledige tekst van paragraaf 5.12 - jaarboek 2005 - p. 145

Landbouw en groen voor een gezonde stedelijke samenleving

TransForum Agro & Groen

Totale kosten project: 1.000.000

Gevraagde Bsik-bijdrage: 390.000

Looptijd van het project eerste fase

Verwachte aanvangsdatum: 01-10-2005

Verwachte einddatum: 31-12-2008

Projectpartners: Landzijde, De Groene Hoed, Gemeente Amsterdam dienst Ruimtelijke Ordening, Gemeente Amsterdam dienst Maatschappelijke Ontwikkeling, Gezamenlijke GGZ, instellingen in Amsterdam, Provincie Noord Holland, Coöperatie Stadteland, bOZ/OOG onderwijsondersteuning, lectoraat 'Vernieuwende Opleidingsmethodiek en -didactiek', CLM, Landelijk Centrum Opbouwwerk, Wijkopbouworgaan Zuid-West en Wijkcentrum Vondelpark-Concertgebouwbuurt.

Kennisinstellingen: Plant Research International (Wageningen-UR), Trimbos Instituut, Universiteit Tilburg (chronische zorg), Universiteit Utrecht (psychologie), Universiteit Utrecht (pedagogiek NME), Faculteit Educatie van de Hogeschool Utrecht, Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn (NIZW), Vrije Universiteit Amsterdam (Aard- en levenswetenschappen), Alterra (Wageningen-UR) en Louis Bolk Instituut.

Managementsamenvatting

There is an increasing awareness that the landscape around cities can contribute significantly to the well-being of urban citizens. Various studies and experiences in the Netherlands and other countries show that the combination of agriculture with care and education has great potential. The number of care farms has increased from 75 in 1999 to 500 in 2005. In urban areas, a diversity of groups can benefit from care farms or other types of social services in the rural area. It concerns among others, people with mental problems, with (chronic) psychiatric demands, with addiction problems, elderly, children with behavior and/or psychological problems and long term unemployed. The city of Amsterdam recognizes the unique and valuable qualities of the rural area and its potential for the well-being of its citizens. In and around Amsterdam various organizations have initiated innovative projects that connect urban demands with agricultural entrepreneurs. A transition to a new kind of agriculture and landscape contributing to health and well-being of urban citizens is possible. What is missing so far is:

- Linkages between innovative experiments.
- Institutional structures and coordination, new chains between agriculture, health care, welfare and education.
- A knowledge infrastructure integrating health-, agricultural, well-being-, educational and transition sciences leading to a clear understanding of the impact and potential of these social-green services and a solid foundation of concepts and mechanisms.

The general aim of this project is contributing to the development of a professional supply of social green services in an integrated vision around Amsterdam. In the first phase of the project the following work packages are performed.

- Development of a knowledge infrastructure integrating health-, agricultural, well-being-, educational and transition sciences. Members of this infrastructure contribute to the monitoring of different pilot projects (including their impact) and the development of a solid foundation of concepts.
- Execution and monitoring of a pilot project of care farms for homeless citizens of Amsterdam, initiated by the municipality of Amsterdam, Landzijde (association of care farmers around Amsterdam and psychiatric health services in Amsterdam).

- Development and monitoring of a pilot project developing concepts of 'green learning on farms' for children with social-, emotional- and/or behavioral problems.
- Development of new approaches of participation of citizens of Amsterdam with farms around Amsterdam.

Knowledge demands are a.o.: development of new agricultural systems supplying professional social services, determining the demands from different urban groups and translating it to the amount and quality of the landscape, determining the impact of green social services on agriculture, health care, welfare and education and creation of new networks and chains.

Deliverables of the first phase are a multidisciplinary knowledge network, state of the art papers, a monitoring system for the impact of care farms, a concept of 'green learning on the farm', network and overview of initiatives for new approaches of participation of urban citizens with farmers.

During this first phase, the second phase will be planned in more detail. In the second phase the workpackages started in phase 1 will be continued and new work packages will start including development of new organization models, development of professional social green services west and south of Amsterdam and development of an integrated vision for green services around Amsterdam.

Partners in the project are among others: Landzijde (care farmers around Amsterdam), the municipality of Amsterdam, educational support centre (bOZ/OOG/'lectoraat 'Vernieuwende Opleidingsmethodiek en -didactiek'), health institutions, district centers, coöperation Stadteland and various knowledge centers like Wageningen-UR, University of Utrecht, Faculty of Education (HU), University of Tilburg, NIZW, Trimbos Institute, knowledge center for participation and VU.

Aanleiding

Steeds meer dringt het besef door dat in een verstedelijkend Nederland het landschap rondom de stad veel kan betekenen voor de gezondheid van de stedelijke bevolking. Een ontwikkeling met bijzonder veel perspectief is de combinatie van landbouw, landschapsbeheer en zorg. Verschillende studies en praktijkervaringen laten zien dat opvang, werken, educatie en wonen op de boerderij en in het groen veel potentie heeft. Het aantal zorgboerderijen stijgt spectaculair en de groei is er nog lang niet uit. Mensen ervaren er rust, ritme, ruimte, geborgenheid, een breed scala aan werkzaamheden, contact met planten en dieren, opgenomen worden in een groep etc. en die ervaring blijkt helend en heilzaam te werken. Landbouw die zorg- en gezondheidsdiensten levert biedt ook agrarische ondernemers nieuw perspectief en is een voorbeeld van wat de EU, de nationale overheden en regionale overheden als ontwikkelingsperspectief voor verbrede landbouw verwachten. De latente vraag is het grootst rond de grote steden. Daar vinden we namelijk een concentratie van groepen die baat kunnen hebben bij het verblijf op een boerderij of in het groen. Naast de mensen met verstandelijke beperkingen of psychische problemen gaat het om mensen in een isolement, probleemjongeren, langdurig werklozen, mensen met een verslavingsproblematiek, mensen die in hun werk of privé veel stress ervaren etc. Verder blijkt er vraag te zijn naar kinderopvang op de boerderij en de boerderij leeromgeving voor kinderen in het speciaal onderwijs. Opvallend is dat rond de grote steden het aantal initiatieven voor dergelijke sociale groene diensten juist zeer gering is. Dit komt o.a. omdat de meeste agrarische ondernemers rond de stad met hun rug naar de stad staan en de kansen niet zien. Waterland is hierbij een uitzondering. Agrarische ondernemers in dit gebied hebben al eerder ingezien dat het aanbieden van diensten aan de stad Amsterdam goede kansen biedt. Op het gebied van landbouw en zorg is Landzijde, een samenwerkingsverband van zorgboeren in Waterland, een voorloper waar agrarische ondernemers in andere regio's veel van kunnen leren. Het bijzondere is dat Landzijde, als samenwerkingsverband van zorgboeren, inmiddels een AWBZ erkenning heeft verworven en daarmee als zorginstelling wordt erkend.

In het NIDO programma 'Landbouw en groen voor een gezonde samenleving' en het project 'Gezond leven in de Groene Long' zijn diverse organisaties in en rondom Amsterdam bij elkaar gebracht die de betekenis van het platteland voor de gezondheid van Amsterdammers willen versterken. Het betreft diverse diensten van de gemeente Amsterdam, een groot aantal zorginstellingen, zorgboeren verenigd in Landzijde en daarbuiten, Landelijk Centrum Opbouwwerk, FORUM, Raad van Kerken, Landschapsbeheer Noord Holland en groepen stadsbewoners.

In het NIDO programma werd duidelijk dat zorgboerderijen niet alleen van belang zijn voor specifieke doelgroepen, maar ook kunnen bijdragen aan het verminderen van grootstedelijke problemen zoals overlast van verschillende groepen volwassenen en jongeren/kinderen die om verschillende redenen niet kunnen aarden. Daarnaast werd duidelijk dat de landbouw en het platteland op verschillende manieren kan bijdragen aan gezondheid van stadsbewoners: onder meer via het bieden van ontwikkelingsmogelijkheden van kinderen (kinderopvang), gezonde recreatie (bijdrage aan beweging en herstel van stress), gezond voedsel en zingeving en inspiratie. Dit werd bevestigd door een studie van de Gezondheidsraad. Door het ontwikkelen van landbouw die groene gezondheidsdiensten levert kunnen vele doelstellingen worden gecombineerd:

- Ommezwaai in denken binnen de agrarische sector, waarbij wordt ingespeeld op de vragen vanuit de stad en de landbouw een interessante partner wordt voor de stad.
- Genereren van aanvullende inkomstenbron voor agrarische ondernemers.
- Perspectiefvolle toekomst voor agrarische ondernemers.
- Herstel stad-land en boer-burger relaties.
- Bevorderen welbevinden, integratie en gezondheid van diverse doelgroepen van de gezondheidszorg.
- Bevorderen gezondheid stadsbewoners in algemenere zin (ook preventief).
- Verminderen problematiek grote steden (overlast, veiligheid en sociale cohesie).
- Instandhouden en ontwikkelen karakteristieke kwaliteiten landschap rondom stedelijk gebied.
- Verminderen milieudruk landbouw.
- Verbeteren van de kwaliteit van bodem, water en lucht.

De gemeente Amsterdam erkent de unieke en kostbare kwaliteiten van haar ommeland en neemt verantwoordelijkheid om het landelijk gebied in stand te houden en duurzame verbindingen tot stand te brengen tussen stad en land en vernieuwende vormen van meervoudig ruimtegebruik te ontwikkelen.

Dit blijkt onder meer uit haar betrokkenheid bij de toekomst van Amstelland (zie slotdocument toekomst Amstelland), Waterland en haar inzet om aan de westkant van Amsterdam bij Osdorp de integratie van landbouw, zorg, educatie en recreatie te combineren. De dienst maatschappelijke ontwikkeling van de gemeente Amsterdam stimuleert de plaatsing van kwetsbare doelgroepen op zorgboerderijen van Landzijde. In 2005 start een pilotproject waarbij dak- en thuislozen dagbesteding wordt geboden op zorgboerderijen. De gemeente Amsterdam is zich ook bewust dat groen aan de rand van de stad een bijdrage kan leveren om de luchtkwaliteit te verbeteren (reductie van fijnstof). Luchtkwaliteit is een belangrijk item sinds nieuwe regelgeving van kracht is geworden en de relaties tussen luchtkwaliteit en gezondheid steeds duidelijker worden.

Een groot aantal organisaties en groepen uit Amsterdam zet zich in om duurzame samenwerking tot stand te brengen met agrarische ondernemers rondom Amsterdam. Een aantal concrete voorbeelden zijn:

- Diverse zorginstellingen plaatsen cliënten op zorgboerderijen. Het gaat hierbij om diverse doelgroepen (o.a. verslavingszorg, psychiatrie en verstandelijk gehandicaptenzorg).

- Initiatief van bewoners, opbouwwerk en natuur- en milieuteams in Amsterdam Oud Zuid om een streekmarkt te organiseren. Producten en diensten die de landbouw rondom Amsterdam te bieden heeft worden geëtaleerd.
- Het initiatief van bOZ - breed onderwijs zorgcentrum Zaanstreek - om het concept van het 'groene leren/ontwikkelen' verder uit te werken en te concretiseren in samenwerking met onder anderen boeren en boerenbedrijven.

Ondanks dat er veel potentie is voor het ontwikkelen en vermarkten van groene gezondheidsdiensten rondom het stedelijk gebied zijn er ook veel knelpunten die opgelost moeten worden:

- De landbouw staat steeds meer onder druk en de economische positie is op termijn hoogst onzeker. Het aantal agrariërs (met name rondom de stad) neemt snel af.
- Het landschap rondom de stad komt steeds meer onder druk te staan door oprukkende verstedelijking.
- Veel agrarische ondernemers rond de stad zien de kansen niet die de vragen en behoeften uit de stad met zich meebrengen.
- Het ontbreekt aan goede organisatie- en samenwerkingsvormen tussen agrarische ondernemers en tussen groene ondernemers en vragen uit het stedelijke gebied (Waterland is hierop een uitzondering).
- Er zijn veel positieve praktijkervaringen op gebied van landbouw en zorg. Onderbouwing van het effect en de impact ontbreekt.
- Een duidelijke visie over de bijdragen die het platteland kan leveren aan gezondheid ontbreekt.
- Veel instellingen en maatschappelijke organisaties uit het stedelijke gebied zijn nog onbekend met de mogelijkheden die groene ondernemers kunnen bieden.

De verschillende partners in en rond Amsterdam hebben de ambitie om een grote stap voorwaarts te zetten en gezamenlijk dit nieuwe veld te ontwikkelen. Ze beseffen hierbij dat de tijdsdruk groot is, gezien de snelle afname van de landbouw en de grote verstedelijkingsdruk. Ze geven aan dat het nu belangrijk is de vele ad hoc initiatieven op te schalen tot een compleet aanbod van gezondheidsdiensten met waarborgen voor continuïteit. Het is hierbij van belang dat er een kennisinfrastructuur wordt opgebouwd die kan bijdragen aan de verdere uitbouw en professionalisering van deze nieuwe sector die groene sociale diensten levert. Zo'n infrastructuur functioneert tot dusver niet.

De belangrijkste toekomstige ontwikkelingen, kansen en bedreigingen

Belangrijkste ontwikkelingen:

- Afname aantal agrarische ondernemers en steeds meer besef dat voor groot aantal agrarische ondernemers rondom Amsterdam verbreding enige optie is.
- Gezondheid wordt steeds belangrijker als maatschappelijk item.
- Gemeenten krijgen grote zeggenschap in besteding van financiële middelen uit de (chronische) zorg en er komt meer integratie met welzijn.
- Erkenning dat er gebrek is aan zinvolle dagbesteding voor cliënten uit de chronische zorg.
- Ervaring van steeds meer zorginstellingen dat de boerderijomgeving voor cliënten unieke kwaliteiten te bieden heeft.
- Aandacht voor veiligheid, afname tolerantie overlastgroepen en erkenning door politie en politiek dat landbouw hierin een rol kan vervullen.
- Toenemende (financiële) betrokkenheid gemeente Amsterdam bij instandhouden openheid en toegankelijkheid platteland.
- Toenemende aandacht voor doelstellingen op gebied van gezondheid, welzijn en veiligheid in het stedelijk gebied en mogelijkheden die het platteland hiervoor biedt.

Kansen:

- Er zijn succesvolle initiatieven gestart.
- Grote motivatie bij vertegenwoordigers uit de landbouw, gezondheidszorg en bij de overheid (Amsterdam en provincie).
- Partners uit heel verschillende gebieden die elkaar hebben leren kennen en verder willen samenwerken.
- Mogelijkheden doelen op gebied van lokale gezondheid, zorg, welzijn, veiligheid, ruimtelijke ordening, landbouw en landschap te koppelen.
- In de gezondheidszorg verbreedt de focus zich van curatieve zorg naar preventieve zorg en het invullen van well being en kwaliteit van leven.

Bedreigingen:

- Onvoldoende creativiteit en lef bij agrarische ondernemers.
- Geen structurele financiering gezondheidsdiensten.
- Gebrek aan onderbouwing en inbedding.
- Succesvolle initiatieven zijn gekoppeld aan individuele trekkers en daardoor nog kwetsbaar.
- Onvoldoende verantwoordelijkheid bij provincie en stad Amsterdam om landbouw- groen en gezondheid breder in te bedden.

Het streefbeeld (lange termijn visie) en de benodigde veranderingen op technologisch, economisch en sociaal-cultureel gebied

Streefbeeld:

- Het buitengebied van Amsterdam draagt optimaal bij aan de gezondheid van Amsterdammers. Agrarische ondernemers bieden een breed palet van sociale groene diensten: landbouw en zorg, kinderopvang, educatie, reflectie, gezonde recreatie en preventieve gezondheidsdiensten.
- Door het leveren van deze sociale gezondheidsdiensten is de economische basis van de landbouw versterkt en heeft ze een duurzame toekomst.
- De verbrede sociale landbouw staat garant voor het behoud en versterken van het karakteristieke open landschap rond Amsterdam.
- Er ontstaat een keten van publieke diensten op het gebied van onderwijs, (gezondheids)zorg en welzijn rondom Amsterdam.
- De relevante stakeholders in Amsterdam hebben de waarden en betekenis van het omringende agrarische cultuurlandschap ontdekt en maken er volop gebruik van.

Wat is er nodig?

- Koppelingen realiseren tussen diverse sectoren en doelstellingen.
- Attitude verandering bij deel van de agrarische ondernemers.
- Sceptici op bestuurs- en managementniveau uit diverse sectoren overtuigen met deugdelijke analyses en onderbouwing.
- Zichtbaar maken van inspirerende voorbeelden.
- Koppelen van initiatieven, leren van successen en mislukkingen.
- Net als aan de Noordkant van Amsterdam dienen aan de Zuid en West kant ook organisaties te ontstaan die de kar trekken.

Belemmeringen die de gewenste veranderingen in de weg staan:

- Imagoprobleem: zorglandbouw wordt gezien als een activiteit voor agrariërs die het anders niet redden.
- Onvoldoende duidelijkheid over de omvang en aard van de vraag.
- Onduidelijkheden over betekenis en impact van groene gezondheidsdiensten.
- Gescheiden initiatieven rondom Amsterdam die niet van elkaar leren.
- Start- en beginnersproblemen. Er dient nu een slag gemaakt te worden naar een keten van diensten op gebied van (gezondheids)zorg, onderwijs en welzijn rondom Amsterdam.
- Belemmeringen op gebied van ruimtelijke ordening. Regelgeving maakt bestemmingsplanwijziging en het ontwikkelen van nieuwe functies vaak moeilijk. Gemeenten in het buitengebied hebben onvoldoende kennis over de betekenis van nieuwe activiteiten voor het platteland.

Bijdragen die het project levert aan het realiseren van de gewenste veranderingen c.q. het wegnemen van de belemmeringen:

- Het project verbindt initiatieven, concretiseert lessen en ervaringen en maakt ze overdraagbaar.
- Het project onderbouwt de effecten en betekenis van bestaande initiatieven.
- Het project maakt inspirerende initiatieven zichtbaar en ontwikkelt een heldere visie.
- Bestaande projecten worden een stap verder geholpen en met elkaar verbonden.

Transitieopgaven

Transitieopgaven die in dit project worden beoogd, mede in relatie tot één of meerdere centrale ontwerpogaven uit het Bsik projectplan TransForum Agro & Groen: In het project wordt beoogd transitieopgaven te stimuleren op bedrijfsniveau (verbreding met diensten op gebied van (gezondheids-)zorg, onderwijs en welzijn) en op gebiedsniveau (nieuwe samenwerkingsvormen, gezamenlijke visie voor gebiedsontwikkeling). Het gaat hierbij concreet om:

- Creëren van innovatieve stad-land relaties.
- Ontwikkelen van de openheid en het karakteristieke landschap rond Amsterdam.
- Transitie van een aanbodgerichte landbouw naar groen ondernemerschap dat maatschappelijke diensten biedt die aansluiten bij de behoeften van de samenleving.
- Verbinden van netwerken van groene ondernemers, burgers, vrijwilligers, zelforganisaties, maatschappelijke organisaties, wetenschap en beleid.

Dit sluit aan bij drie centrale ontwerpogaven:

- Organisatorische innovatie, ontwikkeling van nieuwe institutionele structuren en vormen van coördinatie en de ontwikkeling van nieuwe ketens tussen sectoren (landbouw en gezondheidszorg).
- Verandering van de relatie landbouw-maatschappij-beleid. De landbouw gaat zich nadrukkelijk richten op maatschappelijke belangen die samenhangen met het bevorderen van gezondheid, integratie en vermaatschappelijking van specifieke groepen en het behalen van sociale doelen uit het grote stedenbeleid (o.a. afname overlast en toename sociale cohesie).
- De agrarische kennisinfrastructuur wordt gekoppeld aan de kennisinfrastructuren uit de gezondheidszorg en maatschappelijk welzijn. Er ontstaan innovatieve netwerken waarbij praktijk- en wetenschappelijke kennis uit de domeinen landbouw, gezondheidszorg, welzijn, bestuurskunde en transitiekunde worden gekoppeld. Er ontstaan leertrajecten waarbij deze netwerken direct aanhaken bij praktijkkennis en -ervaringen.

Het project richt zich op de drie speerpunten van de innovatiestrategie regionale ontwikkeling:

- Ruimte bieden aan de maatschappelijke wensen van de stedelijke bevolking: de wensen en behoeften van Amsterdammers ten aanzien van het ommeland worden geconcretiseerd.
- Het ontwikkelen van nieuwe economische dragers die gerelateerd zijn aan gezondheid: de ontwikkeling van diensten die gerelateerd zijn aan gezondheid wordt gestimuleerd en financiële transacties tussen partijen uit de gezondheidszorg en de landbouw worden transparant gemaakt.
- De transformatie van de grondgebonden landbouw richting multifunctionaliteit. Innovatieve voorbeelden van multifunctioneel landgebruik en koppelingen van landbouw, zorg, recreatie, natuur- en landschapsontwikkeling, educatie en onderwijs worden geïdentificeerd en gestimuleerd.

Het project biedt agrarische ondernemers handvatten om gefundeerd te kunnen kiezen voor de innovatiestrategie plattelandsontwikkeling. Het beïnvloedt bedrijfskeuzes.

Systeeminnovatieve karakter

Fundamentele maatschappelijke veranderingen waaraan het project een bijdrage levert:

- Het gaat om een transformatie van de landbouw rond de steden. Een landbouw die niet aanbodgericht denkt, maar een landbouw die zich naar de stad keert en diensten biedt die passen bij de vragen uit de stad. Dit leidt ertoe dat er toekomst is voor een groot aantal groene sociale ondernemers, die bijdragen aan de gezondheid en het welbevinden van de stedelijke bevolking. Deze ondernemers zullen daarnaast voedsel en andere producten produceren voor de regionale markt en het landschap onderhouden.
- Het gaat om het opzetten van innovatieve samenwerkingsverbanden tussen organisaties in het landelijk gebied en in de stad. Agrarische bedrijven kunnen b.v. een verlengstuk worden van een zorginstelling in de stad.
- Het gaat om doorbreken van grenzen tussen sectoren en doelgroepen: de zorg-, welzijns- en landbouw- en arbeidssector hebben elkaar veel te bieden, maar kennen elkaar nog nauwelijks.
- Het gaat om het instandhouden en ontwikkelen van de landschappelijke kwaliteit en de openheid rond de steden. De nieuwe landbouw, die door het leveren van sociale diensten economisch perspectief heeft, levert hier een belangrijke bijdrage aan.
- Het gaat om het bundelen van initiatieven, netwerken, organisaties en inspanningen.
- Het gaat om het professionaliseren van groene gezondheidsdiensten rond de stad (kwaliteitszorg systemen) en het onderbouwen van hun waarde.

De sprong in duurzaamheid wordt zichtbaar op economisch, sociaal en ecologisch gebied. Centraal staat, dat wordt uitgegaan van de stedelijke behoefte. Aansluiten bij de stedelijke behoefte leidt tot continuïteit. Continuïteit is een belangrijk aspect van duurzaamheid.

- Groene sociale diensten zijn voor een groeiend aantal ondernemers een economisch interessante bedrijfstak. Er zijn nu ruim 400 zorgboerderijen in Nederland. Uit verkenningen van de Reinoud Adviesgroep blijkt dat dit aantal aanzienlijk kan stijgen, met name rondom de stedelijke gebieden.
- Duurzame regionaal georiënteerde landbouw heeft een perspectief. Dit leidt tot het versterken van de landschappelijke kwaliteit en de biodiversiteit. Een bijkomend voordeel is dat er minder transportkilometers zitten tussen de producenten van voedsel en de consumenten in de stad.

- De kosten voor de gezondheidszorg verminderen als goed gebruik wordt gemaakt van de preventieve en curatieve waarde van groen en landbouw. Ook de potentie om voor velen de kwaliteit van leven te verhogen kan worden verwaard.
- Door gebruik te maken van landbouw en groen wordt de 'last' van overlastgroepen verminderd en worden hen alternatieven geboden.
- Door het gericht inzetten van landbouw en groen wordt de kwaliteit van bodem, water en lucht verbeterd.

Patronen die in dit project worden doorbroken en nieuwe invalshoeken die worden beschouwd:

- Scheiding tussen stad en platteland wordt doorbroken.
- Vragen en behoeften uit de stad worden centraal gesteld.
- Koppelingen tussen landbouw, zorg en gezondheidszorg worden gerealiseerd.
- Er komt een nieuw perspectief voor landschapszorg rond de grote steden.

Spanning tussen doel/beoogde resultaten en bestaand beleid of bestaande oplossingsrichtingen: bestaande oplossingsrichtingen zijn nog vaak sectoraal. Het ontbreekt vaak niet aan goede wil om integraal beleid te ontwikkelen, maar de tijd en het beschikbare netwerk ontbreekt.

Nieuwe netwerken van partijen die elkaar 'normaal' niet tegenkomen die door dit project ontstaan: uniek is dat netwerken uit de (gezondheids-)zorg, welzijnssector, onderwijs, opbouwwerk, natuur- en milieueducatie, justitie en veiligheid worden gekoppeld met netwerken uit de landbouw- en plattelandssector. Dit gebeurt in praktijknetwerken en in wetenschappelijke netwerken.

Kennisopgaven

De belangrijkste kennisopgaven in dit project, mede in relatie tot de vier kennisgebieden uit het Bsik projectplan TransForum Agro & Groen:

- Technisch/systeemkundig:
 - Ontwerpen en demonstreren van innovatieve landbouwsystemen in het ommeland waarbij sociale, ecologische en economische duurzaamheid worden gekoppeld. Uit een eerste inventarisatie blijkt dat agrarische ondernemers die gezondheidsdiensten leveren op economisch en ecologisch gebied ook bovengemiddeld presteren.
 - Ontwerpen en demonstreren van innovatieve landbouw- en groene systemen in de stadsrand waarbij ecologische kwaliteit (luchtkwaliteit) randvoorwaarde is en waarbij het benodigde groen optimaal wordt ingezet ten behoeve van de psychische, sociale en fysieke gezondheid van Amsterdammers.
 - Vertaling van de behoeften vanuit zorg, onderwijs en recreatie naar de hoeveelheid en het soort groen en het aantal boerderijen en hun inrichting die nodig is om in de behoeften te voorzien.
- Organisatorisch/economisch:
 - Toepasbaar maken van kennis en ervaring van bestaande samenwerkingsverbanden en initiatieven rond Amsterdam: Landzijde, Groene Hoed, initiatief groene participatiemaatschappijen.
 - De ontwikkeling van nieuwe samenwerkingsverbanden tussen agrarische ondernemers.
 - De ontwikkeling van nieuwe samenwerkingsverbanden tussen organisaties uit de gezondheidszorg en agrarische ondernemers.

- De ontwikkeling van nieuwe organisatievormen voor initiatieven in en om de stad van buurtbewoners, boeren, bedrijven en buitenlui.
- De bijdragen van groene sociale diensten aan het gezinsinkomen van agrarische ondernemers en de economische positie van de landbouw.
- Maatschappelijk/sociaal:
 - Realiseren omslag van agrariërs die met de rug naar de stad staan naar agrarische ondernemers die inspelen op de maatschappelijke vragen van diverse stedelijke groepen.
 - Monitoren en onderbouwen van de bijdragen die groene gezondheidsdiensten leveren aan doelstellingen van cliënten, doelen op gebied van grote steden beleid en plattelandsbeleid.
 - Stimuleren van publiek debat tussen organisaties in de stad en op het platteland.
- Bestuurlijk/procesmatig:
 - Creëren van effectieve samenwerkingvormen tussen stakeholders uit verschillende gebieden (landbouw, gezondheidszorg, welzijn en onderwijs).
 - Realiseren van vormen van co-creatie. Stedelijke en plattelandsorganisaties die samen invulling geven aan het platteland en de stad.

Wetenschappelijke kennis die wordt ingekocht via dit project. Het gaat om de volgende kennisvragen:

- Inzichtelijk maken en onderbouwen van de bijdragen van bestaande initiatieven op gebied van landbouw en zorg en gezondheid rond Amsterdam aan de doelstellingen van cliënten (diverse doelgroepen), doelstellingen diverse beleidsvelden gemeente Amsterdam (zorg, welzijn, gezondheid en veiligheid) en doelstellingen gebiedsbeleid. Daarnaast inzicht in de mechanismen waardoor zorgboerderijen een positieve invloed hebben op de kwaliteit van leven van cliënten uit verschillende doelgroepen.
- In kaart brengen van de actuele en potentiële impact van groene sociale diensten op de landbouwsector, de zorgsector, welzijnssector en het onderwijs.
- In kaart brengen wat de actuele en toekomstige bijdrage is van verschillende vormen van verbrede sociale landbouwbedrijven aan sociale, ecologische en economische duurzaamheid. We richten ons zowel op agrarische ondernemers en medewerkers als ook op burgers uit de stad.
- Concretiseren en beschikbaar maken van ervaringen, kennis en lessen van bestaande succesvolle initiatieven op gebied van landbouw en zorg, organisatie(-vormen) van agrarische ondernemers en samenwerkingsverbanden tussen stad en platteland rondom Amsterdam. Concreet gaat het om het beschikbaar maken van de ervaringen opgedaan bij Landzijde, de Groene Hoed en de ervaringen van burgerinitiatieven in Amsterdam Zuid-Oost, onderdeel van het project groene participatiemaatschappijen.
- Uitrollen van de successen, ervaringen en lessen in gebied de Groene Long ten noorden van Amsterdam naar de overige gebieden rondom Amsterdam (rondmaken van de cirkel). Dit op basis van de behoeften en vragen vanuit diverse Amsterdamse groepen.
- Ontwikkelen van vernieuwde, eenduidige marketingstrategieën om de gezondheidsproducten en diensten van het platteland te promoten. Hierbij gaat het om het koppelen van landbouw en zorg, gezonde recreatie, gezond voedsel, educatie, inspiratie etc. Concreet voorbeeld is de intentie te komen tot een ruraal park aan de west- of zuidzijde van Amsterdam waar de Groene Hoed alle diensten en producten van het platteland zichtbaar wil maken.

- Ontwikkelen van nieuwe vormen van participatie van burgers van Amsterdam bij landbouwbedrijven rondom Amsterdam in het kader van (preventieve) gezondheidsbevordering. In het kader van landbouw en zorg komen nu cliënten op de boerderij, die financiën vanuit de AWBZ inbrengen. Ook voor veel andere mensen die niet onder de AWBZ vallen kan verblijf en werken op de boerderij de gezondheid bevorderen, b.v. om de balans te herstellen, er even tussen uit te zijn, inspiratie op te doen etc. Andere vormen van participatie die gezondheid bevorderen lopen nu vaak stuk op ontbreken van financiering.
- Ontwikkelen van modellen die aangeven hoeveel groen en landbouw op verschillende plekken rond Amsterdam nodig is om de normen voor luchtkwaliteit te realiseren en de consequenties voor de gezondheid van Amsterdammers. Daarnaast ontwikkelen van landgebruiksvormen rond Amsterdam, die luchtkwaliteit en gezondheid van de daar wonende Amsterdammers koppelen met mogelijkheden om te participeren in groene activiteiten (zorglandbouw, belevingslandbouw, natuurbeheer etc.)

Deze kennis is nog niet voorhanden. Dit project levert daaraan een vernieuwende bijdrage levert. Dit blijkt uit het volgende: Kennisinstellingen vanuit de gezondheidszorg, landbouw, welzijnsector en het onderwijs werken nu nog nauwelijks samen. Er zijn veel praktijkervaringen waaruit blijkt hoe gezondmakend de landbouw voor cliënten uit diverse doelgroepen en burgers kan zijn, met name die uit het stedelijk gebied. Steeds vaker vragen bestuurders van grote steden landbouwbedrijven een rol te vervullen in het kader van overlastbestrijding: de opvang van mensen met een verslavingsachtergrond, draaideurcriminelen en dak- en thuislozen. Er zijn enkele pilots met deze doelgroepen gestart. Kennis over de effectiviteit ontbreekt. Dit project kan de brede maatschappelijke betekenis van de landbouw in kader van gezondheidsbevordering, integratie van specifieke doelgroepen, overlastbestrijding en veiligheid verhelderen.

Landzijde en de Groene Hoed zijn pioniers op gebied van landbouw en zorg en het ontwikkelen van concepten en visies hoe het ommeland ten noorden van Amsterdam vermarkt kan worden in het kader van gezondheidsbevordering. Praktijkkennis, inzichten en ervaringen zijn tot dusver niet concreet gemaakt en beschikbaar gekomen voor andere gebieden en groepen ondernemers. Dit komt o.a. door gebrek aan tijd en ruimte voor reflectie en onvoldoende koppeling van praktijk en wetenschap. Dit project vertaalt de praktijkervaringen naar concrete handreikingen voor plattelandsondernemers en burgers. Een heldere visie hoe het platteland rondom stedelijk gebied kan bijdragen aan de gezondheid van stadsbewoners en wat de potentie hiervan is, ontbreekt. Landbouw en zorg, recreatie, educatie, gezonde streekproducten en natuur- en landschapsbeheer hebben allemaal relaties met gezondheid. Doordat een bredere visie ontbreekt, wordt gezondheid niet als thema meegenomen bij het ontwikkelen van gebiedsplannen. Het project leidt ertoe dat gezondheid als integraal thema meegenomen kan worden bij de ontwikkeling van de plattelandsgebieden rondom Amsterdam. Vanuit de landbouwpraktijk zijn succesvolle initiatieven van landbouw en zorg ontstaan.

Beoogde resultaten en onderbouwing

Concrete resultaten die dit project beoogt te boeken op het gebied van de transitieopgaven en de kennisopgaven:

- Bijdrage aan duurzame ontwikkeling:
 - Beschrijving en vergelijking van diverse typen landbouw-gezondheidsbedrijven en hun prestaties op gebied van ecologische, economische en sociale duurzaamheid.
 - Onderbouwen van de bijdrage van de landbouw rondom Amsterdam aan de kwaliteit van leven van diverse kwetsbare doelgroepen.
 - Uitbouwen van recreatieve-, educatieve- en opvangfunctie van de landbouw, wat bijdraagt aan herstel van stress, ziektepreventie en kwaliteit van leven.
 - Doelgericht gebruik van landbouw en groen om de luchtkwaliteit te verbeteren.

- Nieuwe concepten en 'proofs of principle':
 - Proof dat opvang en begeleiding van diverse doelgroepen op zorgboerderijen rond Amsterdam werkt en inzicht in de werkzame principes.
 - Organisatiemodel voor plattelandsondernemers rondom Amsterdam aan de hand van de ervaringen van Landzijde en de Groene Hoed.
 - Nieuw concept: de boerderij als leeromgeving voor kinderen met gedragsproblemen en/of problemen op sociaal-emotioneel gebied.

- Nieuwe kennis en competenties:
 - Nieuwe kennis over het organiseren van een cluster, kennis over nieuwe functies voor agrarische ondernemers, concrete handvatten voor het vervullen van de regierol in de keten etc.
 - Het vermogen om meer integraal dan sectoraal samen te werken.
 - Het vermogen om het concept van duurzame ontwikkeling/duurzaam ondernemen samen met andere stakeholders toe te passen.
 - Het vermogen om kennis sneller te laten circuleren.
 - Nieuwe competenties bij boeren om landbouwproductie en gezondheidsdiensten te combineren.
 - Nieuwe kennis bij boeren over de vragende partijen, zodat het aanbod goed kan aansluiten bij de stedelijke wensen.
 - Nieuwe kennis bij boeren om de gezondheidsdiensten goed te vermarkten.
 - Nieuwe kennis en competenties bij beleidsmedewerkers van Amsterdam om integraal beleid te ontwikkelen op gebied van landbouw-groen en gezondheid.

- Nieuwe netwerken:
 - Concrete nieuwe samenwerkingsvormen tussen stedelijke organisaties en plattelandsondernemers op gebied van gezondheid.
 - Nieuwe allianties kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties op gebied van gezondheidszorg, welzijn en landbouw en platteland.
 - Samenwerking tussen kennisinstellingen op het gebied van landbouwonderzoek en op het gebied van onderzoek naar gezondheid en welzijn.

- Op te leveren kennisproducten:
 - Een position paper, een wetenschappelijk artikel en jaarlijkse evaluaties.
 - Tool om de relatie tussen landgebruik en luchtkwaliteit te leggen.
 - Organisatie- en marketingmodel voor verbrede agrarische ondernemers.

De resultaten zijn grotendeels algemeen toepasbaar voor verstedelijkte gebieden.

Verankering van de resultaten

Externe factoren en onzekerheden, die implementatie van de resultaten bevorderen dan wel belemmeren en hoe daarmee wordt omgegaan gedurende het proces: een onzekere factor is de invulling van de nieuwe wet maatschappelijke ondersteuning waar dagbesteding uit gefinancierd gaat worden. Een andere onzekerheid is de toekomstige betrokkenheid van zorginstellingen en de gemeente Amsterdam bij landbouw en zorg. Gedurende het hele proces wordt aangesloten bij vragen en knelpunten van zorginstellingen en de gemeente. Onderbouwing van de waarde, inzichtelijk maken van de kosten(-reductie) en het ontwikkelen van een heldere visie zal stimuleren dat landbouw en zorg en het platteland een duurzame plek ingaan nemen in het beleid van de gemeente en zorginstellingen.

Inbedding van de resultaten tijdens uitvoering en na afloop van het project in de deelnemende organisaties: de resultaten zijn opgenomen binnen verschillende projecten die door de deelnemende organisaties worden uitgevoerd. De deelnemende organisaties hebben groot belang bij de resultaten:

- Onderbouwing van de betekenis van landbouw- en zorginitiatieven aan de doelstellingen van de gemeente Amsterdam en de doelstellingen van cliënten wordt door de gemeente en door Streetcornerwork gebruikt om de pilot rond dak- en thuislozenopvang op de zorgboerderij te continueren en te verbeteren. Landzijde gebruikt de onderbouwing om de kwaliteit van de zorgboerderijen te verhogen en hun aanbod beter in de markt te zetten.
- De ervaringen en lessen van Landzijde worden door coöperatie Stadteland in andere regio's gebruikt. De gemeente Amsterdam en zorginstellingen gebruiken de ervaringen en lessen bij de ontwikkeling in Amstelland en in de polders aan de westkant van Amsterdam.
- Effectieve marketingsstrategieën worden direct gebruikt door Landzijde en via Stadteland ook door regionale verenigingen van zorgboeren in andere delen van Nederland.
- Ideeën voor nieuwe vormen van participatie worden gebruikt door Landelijk Centrum Opbouwwerk en de bewonersgroep in Oud Zuid. Deze ideeën zijn ook van belang voor Landzijde en voor de gemeente Amsterdam om gewenste ontwikkelingen in Amstelland en de westrand van Amsterdam te stimuleren.
- Modellen die aangeven hoeveel groen nodig is om normen voor luchtkwaliteit te halen worden door de dienst R.O. van Amsterdam ingebed in hun ruimtelijke plannen.

Wijze waarop de resultaten van dit project ten goede aan de andere stakeholders dan de projectdeelnemers:

- Coöperatie Stadteland zorgt ervoor dat regionale groepen van (zorg-)boeren profiteren van de resultaten.
- De gemeente Amsterdam brengt haar ervaringen in bij het G4 overleg (vier grote steden).
- Zorginstellingen brengen de resultaten in bij het reguliere overleg van Amsterdamse GGZ instellingen.
- Resultaten van het project worden gepubliceerd in de landbouwpers, in bladen uit de gezondheidszorg (o.a. passage, maandblad geestelijke volksgezondheid) en bladen gericht op het grote stedenbeleid.

Andere relevante initiatieven en verbindingen die hiermee worden gelegd: andere relevante initiatieven zijn:

- Integrated project Green Valley. Met dit project wordt via coöperatie Stadteland contact gehouden.
- Regionale samenwerkingsverbanden van zorgboeren (b.v. BEZIG in Gelderland en vereniging van zorgboeren in Drenthe). Met deze groepen heeft Landzijde al een samenwerking.
- Projecten vanuit Habiforum gericht op vernieuwend ruimtegebruik. Één van de proeftuinen van Habiforum is Zeeburgereiland in Amsterdam. Ook in Amsterdam Zuid-Oost zal een project van start gaan. Er wordt contact gezocht om samenwerking te verkennen.
- Project vanuit de provincie Noord-Holland om te komen tot een expertisecentrum verbrede landbouw. Hier zijn coöperatie Stadteland en Landzijde bij betrokken. Dit expertisecentrum wordt in fase 2 gekoppeld aan ons project.

- BSIK programma gezondheid. Met dit programma wordt contact gelegd als het project is gestart.
- Projecten op gebied van brede scholen en groen onderwijs vanuit Ecokids (ondersteund door directie Natuur). Met Ecokids is contact gelegd en samenwerking wordt verder ingevuld.

Verder wordt samenwerking gezocht met relevante projecten in het buitenland, o.a. op gebied van het groene leren op de boerderij en het monitoren van de impact van zorglandbouw.

Vastleggen van leerervaringen: het project wordt ondersteund door een procesmanager. In het project wordt gewerkt volgens een community of practice. De inhoudelijke en procesmatige lessen en ervaringen van workshops, atelier, interviews en andere bijeenkomsten worden vastgelegd. De leerervaringen worden aan het eind van de eerste fase geëvalueerd door de VU (life sciences transitiewetenschappen). Inhoudelijke resultaten worden vastgelegd in rapporten en publicaties die voor het werkveld beschikbaar komen. Verspreiding naar regionale organisaties op gebied van landbouw en zorg, zorgboeren, zorginstellingen en regionale en landelijke beleidsmedewerkers wordt ondersteund door het landelijk steunpunt landbouw en zorg.

Kritische succesfactoren

Kritische succesfactoren voor het slagen van het project en managing van de risico's: kritische succesfactoren zijn het commitment van de regionale pioniers in en rondom Amsterdam, de gemeente Amsterdam en de provincie Noord Holland. Van belang voor commitment is dat het project bijdraagt aan de doelen van deze partners, hun problemen oplost, zodat het hun project is. Dit wordt bereikt door het project uitgebreid te bespreken en af te stemmen. Het project is integraal onderdeel van initiatieven die door de partners zijn opgestart. Voordeel is dat alle partners actief zijn in en rond Amsterdam en overeenkomstige belangen hebben. Een belangrijke succesfactor is dat diverse partners elkaar al kennen van voorgaande projecten (NIDO programma) en er vertrouwen is opgebouwd. Een andere succesfactor is dat op gebied van landbouw en zorg het gebied ten noorden van Amsterdam voorloper is in Nederland. De effectiviteit van het project wordt vergroot door naast een inhoudelijk projectleider ook procesmatige ondersteuning in te schakelen via Wing/Alterra.

Werkplan en evaluatie

We zullen het project gefaseerd indienen en uitvoeren. Dit geeft ons de mogelijkheid in de eerste fase het consortium goed op te bouwen en verschaft ons de nodige flexibiliteit om de juiste keuzen te maken bij de verdere inrichting van het project. De eerste fase waarvoor we nu subsidie aanvragen is voor de periode 1 oktober 2005 - 1 april 2006. In deze eerste fase worden vier workpackages gestart. Een belangrijk onderdeel is het vormgeven van het kennisnetwerk landbouw(-gezondheids-)zorg, welzijn en onderwijs en het koppelen van dit nieuwe kennisnetwerk met een drietal vernieuwende praktijkinitiatieven rond Amsterdam (workpackage 1). De drie praktijkprojecten betreffen een pilot project voor de opvang van dak- en thuislozen (vaak chronisch psychiatrische cliënten met een verslavingsprobleem: workpackage 2), een pilotproject voor het ontwikkelen van 'educatieve boerderijen' en onderliggend concept voor kinderen met sociale, emotionele en/of gedragsproblemen (workpackage 3) en een pilotproject voor het ontwikkelen van nieuwe vormen van participatie van burgers met landbouwbedrijven rondom Amsterdam (workpackage 4). Tevens wordt in de eerste fase de vervolgfase voorbereid.

Waar we uiteindelijk naar toe willen is de ontwikkeling van een volwaardig, professioneel, onderbouwd aanbod van groene sociale diensten rondom Amsterdam in een geïntegreerde visie. Hierbij worden doelstellingen op gebied van landbouw, platteland, gezondheid, welzijn, onderwijs en grote stedenbeleid geïntegreerd.

Activiteiten in fase 1: 1 oktober 2005- 1 april 2006:

- Opbouw nieuwe samenwerking kennisinstellingen op gebied van landbouw, (gezondheids-)zorg, welzijn en onderwijs/educatie.
- Koppelen van kennisnetwerk aan enkele praktijkinitiatieven.
- Verdere uitwerking en aanpak van de kennisvragen die in vervolgfase worden opgepakt.
- Ontwikkelen van methodieken om geselecteerde praktijkinitiatieven te monitoren en start van monitoring.
- Uitbouwen (financiële) betrokkenheid stakeholders.
- Formuleren van vervolgfase, inclusief het vormgeven van een aantal nieuwe workpackages en het voortzetten van de gestarte workpackages.
- Evaluatie van eerste fase.
- Ontwikkelen van communicatieplan.

De evaluatie van de eerste fase wordt uitgevoerd door de Vrije Universiteit Amsterdam in samenwerking met Wing/Alterra. De activiteiten onder de vier workpackages worden later vermeld.

Activiteiten in fase 2 mei 2006 - 31 december 2008: de uitwerking van deze fase wordt in april 2006 voorgelegd aan Transforum Agro en Groen. In fase 2 worden naar verwachting de volgende onderdelen uitgevoerd:

- Continuering en verdere versterking van het nieuwe kennisnetwerk op gebied van landbouw, (gezondheids-)zorg, welzijn en onderwijs/educatie.
- Vervolg workpackages 2, 3 en 4, inclusief onderbouwing en verder vormgeven van nieuwe concepten: orglandbouw voor verslaafden/daklozen/chronisch psychiatrische Amsterdammers, het 'groene leren op de boerderij' en nieuwe vormen van burgerparticipatie.
- Koppelen van initiatieven rond Amsterdam: ontwikkeling van samenwerkingsvormen, organisatiemodellen en marketingsstrategieën.
- Uitrollen van een palet van sociale groene diensten rondom Amsterdam, aansluitend bij de behoeften van Amsterdammers (met name aan de zuidkant en westkant van Amsterdam).
- Ontwikkelen visie hoeveel en wat voor soort landbouw en groen nodig is om in de verschillende behoeften te voorzien.
- Onderbouwing van de impact van landbouw en zorg en groene gezondheidsdiensten voor de stad Amsterdam, voor de landbouw, de (gezondheids)zorg en het onderwijs.

In de tweede fase richten we ons op diverse diensten die gezondheid kunnen bevorderen en mogelijke koppelingen tussen zorg, opvang, educatie, recreatie en vormen van burgerparticipatie.

Beschrijving van de Workpackages

Workpackage 1: opbouw kennisnetwerk landbouw - (gezondheids-)zorg - welzijn en onderwijs

Op dit moment ontbreekt een kennisinfrastructuur die kan bijdragen aan de professionalisering van innovatieve praktijkexperimenten op gebied van landbouw, gezondheid, onderwijs en welzijn. De ambitie is een structurele samenwerking te realiseren tussen kenniscentra uit de verschillende gebieden. De beoogde participanten in het kennisnetwerk zijn: PRI, Alterra, Louis Bolk Instituut, Universiteit Tilburg, Universiteit Utrecht, UVA, VU, Trimbos Instituut, Landelijk kenniscentrum opbouwwerk, het lectoraat 'Vernieuwende Opleidingsmethodiek en -didactiek' (FE/HU) en participatie (LCO) en NIZW. Het nieuwe kennisnetwerk zal zich richten op vragen als:

- Wat is de betekenis en mogelijke impact van vernieuwende initiatieven op gebied van landbouw en zorg voor de gezondheidszorg en de landbouw?
- Wat is de betekenis en mogelijke impact van het 'groene leren'?
- Welke vormen van participatie van burgers met het landschap en landbouwbedrijven zijn perspectiefvol en hebben betekenis voor de gezondheid?
- Wat is de sociale, ecologische en economische impact van zorglandbouw en andere vormen van maatschappelijke dienstverlening en wat zijn goede indicatoren om dit te bepalen?
- Wat zijn de mechanismen waardoor een groene- of een boerderij omgeving de gezondheid bevordert en wat heeft dit voor consequenties voor de inrichting?

Leden van het kennisnetwerk brengen hun expertise in bij het professionaliseren en ontwikkelen van de initiatieven die onder workpackages 2, 3 en 4 worden genoemd.

- Activiteiten en tijdsplanning:
 - Oktober/november 2005: Bijeenkomst deelnemers kennisinstellingen.
 - December 2005: Bijeenkomst deelnemers kennisinstellingen en projectleiders van de innovatieve projecten (workpackages 2, 3 en 4). Koppelen van wetenschappelijke kennis aan de doelen en activiteiten van de praktijkpilots.
 - November 2005 - maart 2006: start en uitvoering werkgroepen rond de belangrijkste vragen, zoals: (1) methodieken om effect van zorgboerderij voor cliënt te onderbouwen, (2) methodiek om effect voor samenleving in kaart te brengen, (3) impact van landbouw en zorg voor diverse terreinen, (4) concepten voor 'groene leren' en (5) vormen van burgerparticipatie en hun betekenis voor gezondheid. In elke werkgroep wordt vanuit verschillende disciplines samengewerkt.
- Bereikte resultaten/deliverables
 - Functionerend kennisnetwerk waarbinnen samenwerking tussen expertises uit de landbouw(-gezondheids-)zorg, welzijn en onderwijs gestalte krijgt.
 - Per werkgroep een paper met de 'state of the art'.
 - Werkplan voor vervolgfase.

Workpackage 2: onderbouwen van de betekenis van zorglandbouw voor dak- en thuisloze Amsterdammers

Streetcornerwork, Landzijde en de dienst Maatschappelijke Ontwikkeling van de gemeente (DMO) Amsterdam starten een pilot 'dak- en thuislozen op de zorgboerderij'. In de zomer van 2005 start een eerste experimentele groep. Streetcornerwork selecteert een groep dak- en thuislozen met interesse in dagbesteding op de boerderij. Landzijde selecteert boeren die met deze doelgroep aan de slag wil en DMO faciliteert het geheel. De opzet en aanpak wordt in het najaar van 2005 geëvalueerd. In 2006 wordt een grotere groep deelnemers op de boerderijen van Landzijde geplaatst. Het effect van de zorgboerderij voor de deelnemers, die vanaf 2006 geplaatst worden op een zorgboerderij, wordt gevolgd middels vragenlijsten (vragenlijsten op gebied van kwaliteit van leven, dag/nachtritme, sociale vaardigheden etc.) en interviews. Dit wordt uitgevoerd door PRI, Trimbos Instituut en Streetcornerwork. Deelnemers worden gevolgd gedurende een periode van 18 maanden. Metingen vinden plaats op $t = 0$, $t = 6$ maanden, $t = 12$ maanden en $t = 18$ maanden. DMO en Landzijde verzamelen ook gegevens die inzicht geven in de impact, die deze vorm van opvang heeft op reductie van overlast, veiligheid en perspectief van de agrariërs. Trimbos Instituut en PRI analyseren de gegevens. In overleg met de Jellinekliniek en Landzijde wordt ook het effect van een al bestaande zorgboerderij voor cliënten uit de Amsterdamse verslavingszorg

gevolgd. Hierbij wordt aangesloten bij een landelijk project van PRI en Trimbos Instituut naar de effectiviteit van zorgboerderijen voor cliënten uit de verslavingszorg en psychiatrie.

- Fasering:
 - Opstart pilot: juli 2005 - december 2005 (DMO, Landzijde en Streetcornerwork).
 - Uitvoering pilot: december 2005 - juni 2007.
 - Ontwikkelen monitor om effect op cliënten te meten: oktober 2005 - november 2005 (PRI en Trimbos Instituut).
 - Ontwikkelen methodiek om maatschappelijke impact te meten: november 2005 - december 2005 (PRI, Trimbos Instituut en DMO).
 - Start monitor om effect voor cliënt en maatschappelijke impact te meten: januari 2006.

- Resultaten/deliverables:
 - Start van dagbestedingsproject dak- en thuislozen op de zorgboerderijen van Landzijde.
 - Ontwikkelen van een monitoringssysteem om de effecten van de zorgboerderij voor deze cliëntgroep te meten.
 - Ontwikkelen van een monitoringssysteem om de maatschappelijke effecten van de zorgboerderij te meten.
 - Start van monitor.

Workpackage 3: wetenschappelijke uitwerking en onderbouwing van het concept 'educatieve boerderijen' en het 'groene leren' voor kinderen met problemen

Het breed Onderwijs/Zorgcentrum bOZ in Zaanstad richt zich op het ontwikkelen van een nieuwe voorziening voor kinderen en opvoeders. Ze richt zich daarbij met name op kinderen die het binnen de reguliere instellingen niet redden door sociaal-emotionele en/of gedragsproblemen of omdat zij moeilijk kunnen leren. Het bOZ is ervan overtuigd dat een boerderij(-omgeving) grote betekenis kan hebben voor de ontwikkeling van deze kinderen. Het bOZ is gelieerd aan de Mr. G.T.J. de Jonghschool in Amsterdam-Osdorp. Ook deze school zoekt samenwerking met het boerenbedrijf in het kader van haar brede school ontwikkeling.

Het uiteindelijke plan van het bOZ is om midden in Zaanstad een voorziening neer te zetten bestaande uit een combinatie van een boerderij, een school en een sociaal-cultureel centrum voor de hele regio. Daar dit niet op korte termijn gerealiseerd kan worden, wil bOZ starten met het zogenaamde 'groene leren' door samenwerking tot stand te brengen tussen twee speciale basisscholen van de stichting Agora, boeren in de omgeving en andere groene partners zoals Ekokids, Staatsbosbeheer en natuur- en milieueducatie. Met hen wil bOZ werken aan de vormgeving van het 'groene leren'. Het gaat hierbij niet zozeer om kennis van natuur en milieu, maar de ontwikkeling van kinderen tot volwaardige verantwoordelijke burgers.

Het project start in januari 2006 (in samenwerking met het lectoraat 'Vernieuwende Opleidingsmethodiek en -didactiek' (FE/HU)). bOZ stelt een projectleider aan die experimenten en activiteiten kan ontwikkelen op verschillende locaties. Binnen het project worden noties die leven binnen bOZ onderbouwd en de experimenten die starten gemonitord. Dit zal starten vanaf de zomer/het najaar van 2006. Hiervoor wordt in eerste instantie een monitoringsinstrument ontwikkeld waarmee het succes van het 'groene leren' gemeten kan worden. Vanaf het schooljaar 2006/2007 worden experimenten gestart bij één of meer boerderijen en worden de ontwikkelingen gemonitord. Wetenschappelijke inbreng is noodzakelijk omdat het concept van het 'groene leren' nog vormgegeven moet worden en onderbouwing van het concept tot dusver ontbreekt. Wetenschappelijke inbreng wordt geleverd door de groep NME van de Universiteit Utrecht (Dieuwke Hovinga), Hans Jansen, lector 'Vernieuwende Opleidingsmethodiek en -didactiek' (FE/HU), LCO en Kees Both van

stichting Oase/Universiteit Utrecht. Er wordt ook aansluiting gezocht bij concepten die in Noorwegen (concept van de levende school) en de VS (o.a. Green Chimneys) zijn ontwikkeld en Noorse, Zweedse en Amerikaanse deskundigen op dit gebied, zoals Petter Akerblom in Zweden, Linda Jolly in Noorwegen en Aaron Katcher in de VS. Verder wordt contact gemaakt met een vergelijkbaar initiatief in Zutphen

- Resultaten/deliverables fase 1:
 - Samenwerking NME Universiteit Utrecht, lectoraat 'Vernieuwende Opleidingsmethodiek en -didactiek'(FE/HU), LCO, Alterra en PRI.
 - Contact bOZ Amsterdam en initiatief Zutphen.
 - Kennis van Noorse, Zweedse en Amerikaanse concepten en ervaringen.
 - Startnotitie concept 'groene leren'.
 - Plan van aanpak voor vervolg activiteiten en monitoring van experimenten.

Workpackage 4: ontwikkelen van nieuwe vormen van participatie van burgers (en bedrijven) bij landbouwbedrijven rond Amsterdam

In Amsterdam Oud-Zuid hebben bewoners ideeën ontwikkeld om nieuwe vormen van participatie tussen bewoners en boeren tot stand te brengen. Hun eerste concrete activiteit is het organiseren van een streekmarkt. Het Landelijk Centrum Opbouwwerk heeft een projectplan 'groene participatiemaatschappijen' ontwikkeld. CLM is betrokken bij initiatieven als lokale boer-consument verbanden en verschillende succesvolle adoptie initiatieven als adopteer een kip, een koe of een boom. Tot dusver zijn dit soort initiatieven om burgers met boeren te verbinden rond Amsterdam weinig ontwikkeld en weinig zichtbaar.

Er is ook behoefte aan nieuwe vormen van participatie. Amsterdammers die in het kader van stresspreventie, persoonlijke ontwikkeling en gezonde recreatie regelmatig willen meewerken op een boerderij. Het koppelen van bedrijven in Amsterdam met bepaalde boeren rond Amsterdam is ook een interessante optie. Boer Bos bij Schiphol probeert al duurzame relaties te ontwikkelen met verschillende bedrijven middels het coachen van medewerkers en teams.

Het IVN is ook actief op gebied van nieuwe vormen van participatie. Ze kan hierbij een groot netwerk van IVN-vrijwilligers inzetten.

Landzijde en de Groene Hoed willen investeren in nieuwe vormen van burgerparticipatie. Mogelijk kan het toekomstig ruraal park van de Groene Hoed hierin een rol spelen. De wensen, ervaringen en inzichten van de bewoners van Amsterdam Oud-Zuid, Landzijde, Boer Bos en IVN worden gekoppeld en beschikbaar gemaakt. De inzet is dat dit leidt tot nieuwe initiatieven en nieuwe vormen van participatie.

De ervaringen en ideeën van bovengenoemde partners en andere betrokkenen worden middels interviews vastgelegd. Nadat hiervan een analyse is gemaakt en relevante initiatieven zijn verkend wordt een aanzet gemaakt voor een groene kansenkaart (door het Landelijk Centrum Opbouwwerk en CLM).

Er worden een aantal kennisdeelbijeenkomsten georganiseerd waarbij het netwerk van sleutelfiguren wordt uitgebreid, vraag en aanbod wordt geïnventariseerd en partners worden betrokken bij de ontwikkeling van nieuwe vormen van participatie. Er worden ook bijeenkomsten georganiseerd voor bedrijven en burgers. In de vervolgfase worden daarna in nauwe interactie van de lokale partners de meest kansrijke vormen van participatie van burgers en bedrijven ontwikkeld die vervolgens uitgetest gaan worden in verschillende gebieden rond Amsterdam.

- Planning 1 oktober 2005- 1 april 2006:
 - Oktober - december 2005: in kaart brengen van initiatieven in en rond Amsterdam en van ervaringen, wensen en inzichten van relevante actoren (interviews).
 - Januari - februari 2006: analyse van de interviews en start met maken van een groene kansenkaart.

- Februari 2006: kennisdeelbijeenkomsten.
 - Maart 2006: Vervolgbijeenkomsten met burgers en bedrijven.
- Resultaten/deliverables:
 - Samenwerking CLM, Landzijde/Groene Hoed, Landelijk Centrum Opbouwwerk en lokale partners.
 - Inventarisatie kansrijke initiatieven en ervaringen in en rond Amsterdam.
 - Concept groene kanskaart.
 - Bijeenkomsten met burgers en bedrijven.
 - Plan voor vervolg om te komen tot kansrijke nieuwe vormen van participatie van burgers en bedrijven met boeren bedrijven rondom Amsterdam met specifieke aandacht voor Amstelland en de West kant van Amsterdam.

Externe communicatie en kennisverspreiding

Tijdens de eerste fase wordt het communicatieplan verder uitgewerkt. De producten van de verschillende werkgroepen (workpackage 1) en van workpackages 2, 3 en 4, die tijdens de eerste fase worden opgeleverd, worden besproken met relevante partners.

De resultaten van de eerste fase en de opzet voor de vervolgfase worden besproken met de GGZ instellingen in Amsterdam. Over de pilot 'dak- en thuislozen op de zorgboerderij' wordt tijdens de eerste fase al gepubliceerd in populaire landbouwkundige bladen en tijdschriften in de zorg. Over het concept 'groen leren op de boerderij' (workpackage 3) zal een artikel verschijnen in de landbouwsector en de onderwijssector. Verder wordt er aandacht geschonken aan het project op de website landbouw en zorg (www.landbouwzorg.nl) van het landelijk steunpunt landbouw en zorg. Ook de communicatiekanalen van de gemeente Amsterdam en de provincie Noord Holland zullen worden gebruikt. In de vervolgfase na 1 april 2006 zal de kennis gericht verspreid worden via de wetenschappelijke en populaire literatuur, regionale en landelijke media en bijeenkomsten waar vertegenwoordigers uit het veld van landbouw, (gezondheids-)zorg, educatie, natuur, welzijn, grote stedenbeleid elkaar ontmoeten en kennis nemen van de resultaten. Dit zal in het plan van aanpak voor fase 2 worden uitgewerkt.

Beoogde resultaten van de communicatie zijn bewustwording van de mogelijkheden, kansen en meerwaarde. Doelgroepen zijn: praktijk, wetenschap en beleid op gebied van landbouw, (gezondheids-)zorg, educatie, natuur, welzijn en grote stedenbeleid.